

משא נרחום

מתורתו של מורנו הרב הגאון רבי נחום שיינין שליט"א

לע"נ הרבנית הצדקנית טובה גיטל בת הרה"צ ר' הלל כהן זצ"ל, שמסרה נפשה על תורת בעלה יבלחט"א

„עקוב הלב ואנש הוא ומי ידענו” (ירמיהו פ"ז פסוק ט')

דאמרו חז"ל אין אדם חוטא אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות.

והרי אפי" אם לא היה מובטח לן שהקב"ה ימחול העוונות ע"י חזרה בתשובה, וכפי שכתב ב„אור ישראל“: „...דעזיבת החטא אין לה קשר לתשובה, כי גם אם לא היתה אפשרות של תשובה על תקון החטא היה צריך האדם לעזוב את החטא, והיתה מוטלת עליו החובה לא להמשיך בו, האם מי שאכל שום וריחו נודף יאכל שום וריחו נודף...” (הובא בספר „תמת מנחם” ספר זכרון לאבי מורי רבי מנחם מענדל שיינין זללה"ה).

ה. אכן „עקוב הלב מי ידענו” ורק הקב"ה יוצר האדם הוא היודע את נפשו. ואכן גילה לנו הקב"ה דרך האספקלריה המאירה של חז"ל את הלך דרכו והנהגתו של האדם כפי שנראה להלן.

* * *

ו. הגמ' במסכת שבת רפח' א"ר ההוא צדוקי דחזיא לרבא דקא מעיין בשמעתתא ויתבא אצבעתא דידיה תותי כרעא וקא מייץ בהו, וקא מבען אצבעתיה דמא, אמר לו עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו, אכתי בפחזותייכו קיימיתו, ברישא איבעיא לכו למשמי אי מציתו קבליתו ואי לא קבליתו, א"ל אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן „תומת ישרים תנחם” הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו „וסלף בוגדים ישדם” ע"כ.

וברש"י שם אצבעתיה דידיה, אצבעות ידיו: וקא מייץ בהו. היה ממעכן ברגליו ואינו מבין מתוך טרדא: עמא פזיזא. נמהר: דקדמיתו

א. על קיום מצוות התשובה שנצטוינו עליה הננו מתפללים להקב"ה בכל שלשת התפלות ביום „השיבנו – סלח לנו”.

ב. הברכה הקודמת לה בשמו"ע היא הבקשה על דעת „אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה”.

ובגמ' מגילה יז' ב' ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב „ולבבו יבין ושב ורפא לו” וצ"ב מה הוא עומק הבאור בדברי הגמ' האלו.

ג. וכן טעון הסבר נוסף גוף נוסח הברכה על דעת, הרי קיי"ל דשלש ברכות ראשונות הם שבח על גבורות ה', ג' אחרונות הוו ברכת ההודאה, ושתים עשרה הברכות שבאמצע כולן הם בקשות, ובעוד שבכל הברכות של הבקשות תחלתה של הברכה מתחלת במה שמבקשים „סלח נא” „ראה נא בענינו” „רפאינו... ונרפא” כך כל הי"ב ברכות.

שינוי רב אנו מוצאים בברכה זו שאנו מבקשים על הדעת, דלכאורה היה לברכה להתחיל ישר בבקשה חננו מאיתך... אך למעשה תחלתה היא דברי שבח על הקב"ה „אתה חונן לאדם דעת...” שמקום לזה הוא בג' ברכות ראשונות של שבחי הקב"ה, ואמאי קבעו כאן בברכה על בקשה ברכת שבח להקב"ה??

* * *

ד. ואשר יראה לומר בזה דלכאורה קשיא מאד אמאי בעינן לתפלות ולבקשות על כך שנחזור בתשובה שלימה, והרי להדיא עינינו הרואות את נפלאות דרכי הקב"ה בעצם הראיה על כל החיים שאנו חיים בהם, והרי הדבר ברור שכל עבירות שאדם עושה זה מחמת שטות וכפי

פומיכו לאודניכו. קודם ששמעתם אותה
האיך היא קשה ואם תוכלו לעמוד בה קבלתם
עליכם לקיימה: ע"כ לשון רש"י.

וצ"ב מה היה המניע של הצדוקי להתיחס
ולהגיב ולהתבטא בצורה כה חריפה נגד רבא,
ומה עומק דברי תשובתו של רבא לצדוקי.

ז. מתוך דברי הגמ' הללו לומדים אנו יסוד
גדול בתכונות וכוחות הנפש של האדם.
כאשר הצדוקי רואה מה גדול כוחה של תורה
שיושב רבא ומתעמק כל כך בסוגיא שלפניו
עד כדי כך שאיננו חש שאצבעותיו נוטפות
דם, מראה הוד כזה חייב לחולל מהפך בכל
הליכותיו של אותו צדוקי, נפשו איננה יכולה
להשאר בשויון נפש מול מחזה כזה והיה עליו
להודות בגדלותה של תורה.

אך כה קשה לו הדבר, הרי הדברים הללו
יחייבו אותו לשנות את כל אורחות חייו ואת
כל מה שנבנה בנפשו במשך שנים רבות ומזה
הוא חושש ביותר, אך מאידך בכ"ז הרי מול
עיניו נצב המראה הזה והוא מחפש לעצמו
מפלט איך מתמודדים אתו מבלי שיצטרך
להסיק את המסקנות הנדרשות.

וכך מוגיע הוא את מוחו כיצד נמלטים מזה,
ואז צץ במוחו החולני הרעיון ללכת ולהציג
את אשר ראו עיניו באור שלילי לחלוטין
ובמקום שיעמוד בהדרת כבוד מול התורה
ולומדיה, – בזו הוא לרבא ומשפיל אותו ואת
כל עם ישראל ואת התורה. וכל זה כאמור
כדי למצוא לעצמו מפלט מהמצב והמסקנה
המביכה שהיה עליו להסיק.

* * *

ח. כך מוצאים אנו בעוד כמה מקומות שיובאו
להלן בס"ד שכחוט השני עובר אותו תהליך
אצל בני אדם כשנצבים מול דברים ישרים
וברורים שכל כך מחייבים אותם להסיק
מסקנות, אך לבם בל עמם ואינם ערוכים
ואינם רוצים בשום אופן ללכת בעקבות הדרך
הישרה, – ולכן ימצאו בעקמומיות כל טעדי
כדי להשפיל וללעוג לבעל הערך העליון
הנצב לפניו וכדלהלן:

דבגמ' ברכות יז' ב' אמר רב אשי בני מתא
מחסיא אבירי לב נינהו דקא חזו יקרא
דאוריתא תרי זמני בשתא ולא קמגיירא גיורא

מינייהו. ע"כ.

ובתוס' שם ד"ה תרי זימני בשתא
כתבו:...וראיתי בספר העתים שחבר הרב רבי
יהודה בר ברזילי ששמע שהיה עמוד של אש
יורד מן השמים עליהם בכלה דאלול ובכלה
דאדר. ע"כ.

ואכן זו אבירות לב נוראה לראות שרבות
יהודים עוזבים את שדותיהם בשתי העונות
הבוערות ביותר שבהן צריכים אנשי השדה
להיות בשדותיהם לפני פסח ולפני ר"ה, וחרף
ההפסדים הגדולים הנובעים מכך מתמסרים
ללמוד התורה בכל עונה חודש שלם ואף
רואים עמוד של אש יורד עליהם מן השמים,
לראות את כל זה ולא להסיק את המסקנות
הנובעות מכך הרי זו אבירות ונוקשות הלב
שאינן דוגמתן בעולם.

ואף כי אכן כך קובעת הגמ' את העובדה שהם
אבירי לב, אבל קביעה זו היא גם קושיא חזקה
איך ומהיכן נובעת אבירות לב כזו ש"לא קא
מגייר גיורא מינייהו", איך עומדים הגויים בני
מתא מחסיא בפני לחץ כזה???

ט. ונראה לומר שבס"ד אשכחן פתרא לשאלה
זו ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים
במקום אחר, וממקום אחר בגמ' נמצא פתרון
השאלה הזו וגם בזאת מוכיחים הדברים על
תכונות הנפש הנפתלות והעקלקלות של
האדם.

י. בגמ' בב"מ פו' א' נאמר שרבה בר נחמני
היה מבוקש ע"י המלכות, נשאלת השאלה
אילו פשעים עשה רבה בר נחמני שבגללם
היה מבוקש ע"י השלטונות ששלחו שליחים
לתפוס אותו, מגלה לנו הגמ' שם:,, רבה בר
נחמני... אכלו ביה קורצא ביה מלכא אמרו
איכא חד גברא ביהודאי דקא מבטל תריסר
אלפי מישראל ירחי בקייטא וירחא בסיתווא
מכרגא דמלכא". ע"כ.

עלינו לשים לב להאמור בגמ' זו: באו והלשינו
למלכות שרבה בר נחמני ממריד את האנשים
ומורה להם לברוח משדותיהם באותם חדשיים
בשנה שהם בתקופות הקיץ והסתיו, ולמה
ולאיזו מטרה?, בכדי שישתמשו ממילוי
חובתם לשלם מיסים למלכות. – מאיפה

מתפרצת לבת השנאה הזו נגד רבה בר נחמני, איך הגיעו לקביעה ולהמצאה המטורפת הזו שזה מה שעושה רבה בר נחמני, וזו היא הסיבה לכך שעוזבים את מקומות פרנסתם ועבודתם ועוד לעשות ממנו פושע מבוקש ע"י המלכות.

יא. התשובה לכך היא פשוטה:

הם הם הדברים שאמרנו, כתוב כאן יסוד נפלא היוצא מצירוף שתי הגמרות שאמרנו, עומדים הגויים בני מתא מחסיא נגד אירוע כזה, הם לחוצים אל הקיר, אין להם תשובה רואים ירחי כלה

כזה, אנשים עוזבים את מקור מחייתם ובאים ללמוד, נגלה לפנייהם משהו כביר שאין ערוך לו ורואים מה הכוח של תורה, וכאשר נלחצים ואין תשובה זה מחייב, לא יתכן אחרת, הם מוגיעים ומאמצים את מוחם איה המפלט.. איך בורחים מזה מבלי להסיק מסקנות....

....ואכן מצאו סוף סוף המצאה... אומנם שטותית, אבל נפרצה בפניהם דרך להתחמק מהלחץ בפניו עמדו, ע"י כך שיאמרו כי היהודים הבאים למתא מחסיא ללמוד זה כלל וכלל לא לצורך לימוד, בשביל מה הם באים??? הם באים בשביל לברוח כדי שלא ימצאו אותם לגבות מהם המיסים, כמה שהם אבירי לב אי אפשר לכפור, אי אפשר לברוח מן המציאות המכה על קדקודם מבלי שיהיה תירוץ שעל ידו ואגב זאת גם ישמידו מן העולם את מי שחולל את כל המעמד המופלא הזה. וכל זה בכדי להעצים ולחזק עוד ועוד את דחיית המסקנא המתבקשת...

ולפ"ז מיושבת השאלה שהעלתה הגמ' בברכות איך מגיעים לאבירות לב כזו, והתשובה לכך טמונה במה שנאמר בגמ' בב"מ שאמנם הם עמדו בפני לחץ כבד מאד אך מצאו דרך עקלקלה ומוזרה ביותר בכדי לעמוד בפני לחץ זה.

* * *

יב. שתי הדוגמאות שהבאנו על האופי והתכונה הרעים המושרשים אצל בן אנוש מתייחסות לצדוקי ולגויים אך האם אותו שורש פורה ראש ולענה קיים גם אצל בני ישראל??

צר לנו עד מאוד אבל במלכים א' מצאנו כיצד תכונה זו קיימת אף אצל רשע יהודי. כידוע כשנכבשה יריחו השביע יהושע את עם ישראל שלא יבנו אותה לעולם, כנאמר „וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה" ריהושע פ' ו' פסוק כ"ד.

שנים רבות לא העז אף יהודי לבנות את יריחו עד שבא חיאל בית האלי ובנה את יריחו וכנאמר במלכים א' פ' ט"ז פסוק לד' בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו, ונענש במלא החומרה כפי שנאמר בנבואה: "באבירם בכורו ייסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון".

ואכן כאמור לא נפל מאומה מכל דברי נבואתו של יהושע בן נון בן אחר בן שיכל חיאל בית האלי במהלך בנייתה של יריחו, הכרחי הוא לראות את דבר ה' בחוש שכל הנבואות מתגשמות בעליל, והנה במצב זה בא המלך הרשע אחאב לנחם את חיאל בית האלי על אסונו הכבד מנשא.

אין כל ספק שדבר כזה היה צריך להמיס אף את לב האבן הקשה ביותר שישנו לאדם. הן מחמת עצם הראיה על כוח הקב"ה שהיה צריך להביא לאמונה בלתי מעורערת בהקב"ה, והן מחמת זאת שחז"ל אמרו ראה אדם שיצרו מתגבר עליו מה יעשה וחז"ל, נתנו תרופות ועצות לכך מן הקל אל הכבד ולאחר סדרה של מעשים שעל האדם לעשות עקב התגברות יצרו והוא עדיין איננו חוזר בתשובה יעצו לו חז"ל אם לא עלתה בידו יזכיר לו יום המיתה שזה האמצעי הכבד והיעיל ביותר.

יג. אי לכך מכח שני הדברים גם יחד ללא כל ספק היה צריך אחאב הרשע לחזור בתשובה מרשעתו וללכת לקרוא בכל מקום בשם ה', הרי הוא רואה בעליל את כח הקב"ה בהתגשמות כל מה שניבא יהושע על מי שיבנה את יריחו מפי הגבורה, ואף באותו זמן של התבוננות מוסרית שהיא החזקה ביותר מכל האמצעים שנזכרים וכשהוא מצוי במעמד

... אך כמה מרה המציאות שקשה להעלותה על הדעת ... נעקוב אחריו היכן הוא מה פעל ומה עשה לאחר כל זאת. לא יאמן!!

אך זו מציאות הטופחת על פנינו, לאחר תקופת מה כאשר אליהו העמיד למבחן בהר הכרמל את נביאי הבעל להוכיחם על אפסיות אמונתם בבעל, כאשר נראה שאין להם כל אפשרות לגבור על אליהו הנביא וקול שוועתם לבעל אלילם לתוהו, ואין לו כל אפשרות לבא לעזרתם, ועכ"ז נגשו להתמודדות הזו שרבה התמיהה איך נגשו לכך, איך יסתכנו כשלעיני כל יווכח שקרם. וכי הבעל יעלה אש על מזבחותיהם שהכינו עבורו?? על מה סמכו?!!

... התשובה לכך אמרו חז"ל שמתחת למזבח הבעל התחבא לא תתארו לעצמכם מי ... חיאל בית האלי, כשאש בידו, והתכונן לכך שכאשר יקראו הכמרים לבעל שיענה להם ויאמרו הבעל עננו, יצית את המזבח ואז יווכחו כולם לראות את כוחו של הבעל ... ואזי עשה הקב"ה נס ובא נחש והכישו ומת ... שומו שמים!! אדם שהתייסר כל כך על ידי רבוננו של עולם בגלל חטאיו כשאין כל אפשרות להכחיש את הקשר והזיקה למעלליו הרעים עם העונש הולך ומורד כך בהקב"ה !! אכן אין גבול לעזות המצח ולעקמומיות הלב שבאה עקב הרצון המסולף המסמא את עיניו של האדם הרשע אפילו להאמין לדברי הליצנות האויליים של אחאב.

* * *

טז. אכן משמיא קזכו לן שהעמידנו אאמו"ר רבי מנחם מנדל זללה"ה שגלי לי מרגניתא טובא דבר נפלא. בזאת שהראני את דברי האבן עזרא על הנאמר בתהילים פ' ב' פסוק א' למה רגשו גויים... יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו... וכתב שם: ... וטעם, „על ה' " שיצאו מתחת יד שיקול הדעת שנטע השם בלב כל אדם... ע"כ.

ופלאות גילה לנו האבן עזרא בדברי קדשו שלכאורה היינו אומרים ותולים את מה שנוסדו ונועדו יחד נגד ה' הוא היותם בתהום הנשיה העמוק והנורא של חטאות הגויים ומעשיהם הרעים המושחתים ביותר.

זכירת יום המיתה כשבא לנחם את חיאל בית האלי, הרי אין זה סתם אמונה, אלא ראייה מוחשית ביותר שזועקת מכל זה.

אך למרבה הפלא לא חלה כל תזווה אצל אחאב. ושוב נשאלת השאלה כיצד עומדים בפני זה כאשר רואים בעליל את כל זאת. לבטח זה העיקר גם על אחאב, אבל באיזה אופן ניתן להמלט מלהסיק את המסקנות הראויות? והנה גם אחאב מצא מפלט לבל יוצרך לסתור את כל מהלך חייו הנוכחיים ורשעותו. מהו המפלט של אחאב?

יד. הפסוק העוסק בבניית יריחו הוא האחרון בפ' טז, ושם אחריו נאמר בפסוק הראשון בפ' יז' ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. ועמדו על כך בירושלמי סנהדרין פ' י' הלכה ב' והביאו רש"י על המקום וז"ל: חי ה'. למה סמכו כאן אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל באבלו, אמר אחאב לאליהו אפשר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה, שנאמר "וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים והשתחיתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים", והרי כל ישראל עובדים ע"ג ואין גשמים נעצרים, מיד "ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי". ואכן פסק הגשם במשך שלש שנים. אך האם השפיע הדבר על אחאב !!

רשע היה ורשע נשאר ברשעותו, לבטח שוב מצא הוא איזה קש להאחז בו, ובלבד שלא יצטרך לעשות מהפך בארחות חייו וחתם את גורלו ונחקק לעד בכתבי הקדש כמלך שעשה הרע בעיני ה' מכל אשר לפניו.

כמה עקלקל הוא אף לבו של אדם יהודי.

* * *

טו. וגדולה מזו, סוף סוף אחאב אדם זר הוא ולא חווה על עצמו ובשרו את השוד והשבר הגדול והנורא. אבל חיאל בית האלי עצמו הוא שעליו נחתו כל הצרות שהחשיכו את עולמו בגלל עוונותיו, סביר היה להניח שודאי

בא וגילה לנו רז זה האבן עזרא שיסוד הכל ושורש הרע במלחמתם נגד הקב"ה, - תחלתו הוא מה,, שיצאו מתחת יד שקול הדעת שנטע השם בלב כל אדם."

יז. ואפשר שיסוד דבריו הם על הפסוק ,,האלוקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים".

ואולי ניתן להוסיף ולומר שהשורש של כל חטאיהם ומעשיהם הרעים מקורו הוא מזה ש... ,,והמה בקשו חשבונות רבים", וזהו המטעה אותם לכל המעשים והדרכים העקלקלות בפועל, משום שאלו לא נלחמו נגד שקול הדעת הישר אי אפשר היה להגיע לכלל חטא, וסיבת כל הסיבות ועילת כל העילות לרשעותם וחטאותיהם הרבים הוא מה שעקמו את הדעת הישרה שנטע הקב"ה בלב כל אדם.

* * *

יח. ולפי זה יבואר לנו היטב מה שהשארנו בצ"ב באותיות ב' וג' דהנה הברכה הקודמת לתפלה על תשובה בשמו"ע היא הבקשה על דעת ,,אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה", ובגמ' מגילה יז' ב' ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב ,,ולבבו יבין ושב ורפא לו" מה הוא עומק הבאור בדברי הגמ' האלו.

וכן הקשינו על גוף נוסח הברכה על דעת, דהרי קיי"ל דשלש ברכות ראשונות הם שבח על גבורות ה', ושתים עשרה הברכות שבאמצע כולן בקשות,

וא"כ בברכה זו שאנו מבקשים על הדעת, לכאורה היה לברכה להתחיל ישר בבקשה חננו מאיתך ... אך למעשה תחלתה היא דברי שבח על הקב"ה ,,אתה חונן לאדם דעת..." שמקום לזה הוא בג' ברכות ראשונות של שבחי הקב"ה, ואמאי קבעו כאן בברכה על בקשה ברכת שבח להקב"ה???

* * *

יט. אמנם לפי האמור בדברינו בס"ד יאיר לן נתיב להשכיל ולגעת בקצה עומק ההבנה של ענין זה בשתי השאלות שהצגנו. והוא:

א. הרי הדבר ברור לכל מבין נכוחה דאי אפשר כלל לחטא, ולא שייך כלל שיעשה עבירה כאשר נפשו בשלמותו כפי שטבע

הקב"ה בנפש האדם הישרות ש,,עשה אלוקים את האדם ישר", ולכן אנו מבקשים מהקב"ה וזו בקשה ולא אמירת שבח אלא חלק מן הבקשה שהואיל ו,,אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה", כלומר נטעת בנו בנפשנו את הדעת הישרה ,,חננו מאיתך ... ומבקשים אנו מהקב"ה שלא נטעה לילך ח"ו בדרך עקמומית ועקלקלה להכשל בחטא, ואם אכן היה לנו מכשול בזה נחזור לדרך הישרה שקבע לנו הקב"ה דהדרך הישרה בעולם כולו ואין בלתה היא ש,,אין עוד מלבדו". ולא שייך שיחטאו.

ב. ולכן אפשר דגם זה עומק הפשט מה שנאמר בגמ' ,,מה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב ולבבו יבין, - ושב ורפא לו". בינה זאת. וזו גם היתה תשובתו של רבא לצדוקי המובאת במס' שבת אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן ,,תומת ישרים תנחם".

דאנו לא נטינו מהדרך שהאלוקים עשה את האדם ישר ואילו ,,הנך אינשי" - הצדוקים דסגן בעלילותא כתיב בהו ,,וסלף בוגדים ישדם" היינו דזו הסיבה של החטא וכל דרכם העקלקלה היא זו שמביאה לידי חטאם ופשעיהם של הגויים.

אכן יסוד זה מה שנאמר במדרש שהבאנו בריש דברינו עם ישראל רואים הכל נוכחים לדעת את גודל הוד נוראותיו של הקב"ה נמצאים במעמד הר סיני בתחתית ההר, האם יש מקום לספק כל שהוא!?

... אבל אכן אם באיזה שהוא מקום בעולם יפעה השה או תגעה הפרה או עוף יצייץ כבר ימצא מקום מי שלבו בל עמו מי שרצונו לחיות את חיי ההפקרות שלו ללא תורה ומצוות הניתנים עתה לעם ישראל מפי הגבורה יתלה באותה הברה שנשמעה מחוץ להר סיני ויאמר ח"ו שתי רשויות יש כאן ...

ברצוני לסיים את דברי האגדה בהאמור בסיומו של אותו מדרש שלעתיד לבא עם הגאולה השלמה ג"כ יהיה כך ונשמע את קולו של הקב"ה לבדו באופן שאף אחד לא תהיה לו כל אפשרות שהיא אפילו הרחוקה והבלתי סבירה ביותר לומר ח"ו שיש רשות אחרת ויהי רצון שנזכה במהרה בימינו לסיומו של המדרש "אנכי אנכי הוא מנחמכם". אכ"ר.